

ROMEINSE KALKSTEENWINNING IN ZUID-LIMBURG

H.J. EGGEN, Statensingel 68, Maastricht

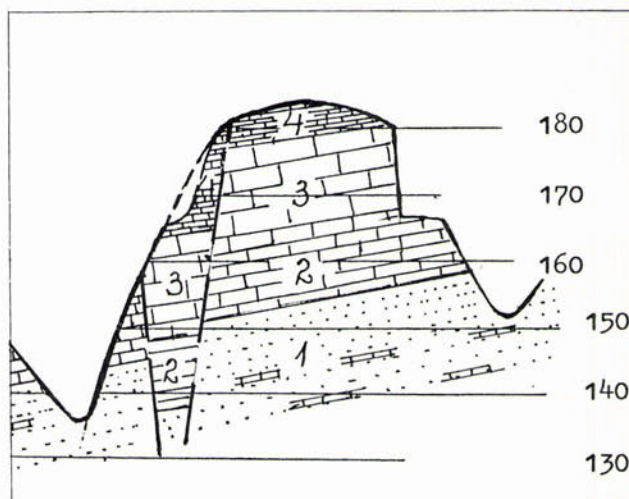
Rond het begin van onze jaartelling vestigden zich in Zuid-Limburg de Romeinen. Nadat zij bestuurlijk de touwtjes in handen hadden gekregen ontplooiden zij hier grootschalige bouwactiviteiten. Aanvankelijk geschiedde dit hoofdzakelijk in hout, maar tegen het begin van de eerste eeuw begonnen zij steeds meer steen in hun gebouwen te verwerken. De steensoort die daarvoor in deze streken in eerste instantie in aanmerking kwam was de mergel, een zachte kalksteen uit het Boven-Krijt. Dit gesteente troffen de Romeinen hier in grote hoeveelheden aan. Het veelvuldig gebruik van mergel door de Romeinen deed later het idee ontstaan dat zij ook verantwoordelijk moesten worden geacht voor de aanleg van de vele door mergelwinning ontstane gangenstelsels.

In 1969 voerde J.A.Th. Dielis (DE GROOD, 1983) enkele bijzonder steekhoudende argumenten aan die het niet waarschijnlijk maakten dat het de Romeinen waren geweest die de uitgebreide gangenstelsels hadden doen ontstaan. De grootschalige mergelwinning zou uit de Middeleeuwen stammen. Maar er bestond nog geen twiifel over de relatie tussen de Romeinse mergelwinning en de eerste aanzet tot de aanleg van gangenstelsels. (DIELIS, 1956).

Als in 1983 het Gemeentelijk Oudheidkundig Bodemonderzoek te Maastricht, bij een opgraving een Romeinse mergelen waterput aantreft, vraagt zij ing. P.J. Felder van het Natuurhistorisch Museum aldaar, een onderzoek in te stellen naar de eventuele herkomst van de mergel. De verrassende uitslag van het onderzoek luidde, dat de mergel afkomstig was van de heuvels langs Maas en Jeker uit andere lagen dan die waarin zich de gangenstelsels bevinden. Conclusie: de mergel werd in dagbouw gewonnen (FELDER, 1985; PANHUYSEN, 1984).

Ook in het antieke Heerlen of Coriovallum ontplooiden de Romeinen aanmerkelijke bouwactiviteiten en daar was mergel c.q. Kunrader kalksteen het belangrijkste bouw materiaal. Tussen 122

Figuur 1. Profiel door de Putberg (naar FELDER, 1988).

en ca. 143 na Chr. begonnen zij er met de constructie van een badgebouw (EGGEN, 1987, 1988). Het werd in meerdere elkaar opvolgende campagnes uitgebouwd en is nog steeds te bezichtigen in het Heerlense Thermenmuseum. In 1988 kwam een studie gereed waarin deze ontwikkeling werd ontrafeld. Er ontstond een chronologie van bouwfasen tot ver in de vierde eeuw. Ook nu werd ing. P.J. Felder gevraagd om een onderzoek naar de herkomst van de toegepaste bouwmaterialen. Dit vond plaats in maart van dat jaar en inmiddels zijn de resultaten bekend (Felder, 1988). Voor dit onderzoek werden niet alle bouwkundige fasen geschikt geacht aangezien met name in de periode na 270 te veel gebruik was gemaakt van spolia. Op vierentwintig plaatsen werden Kunrader kalksteen monsters genomen waarvan er veertien voor determinatie in aanmerking kwamen.

De veertien bruikbare monsters waren verdeeld over vier bouwfasen. De uitkomst van het onderzoek bevestigde volkomen de chronologie die uit het bouwkundig onderzoek naar voren was gekomen. Uit het geologisch onderzoek bleek dat de gebruikte kalksteen afkomstig was van de ten zuidwesten van Coriovallum gelegen Putberg (fig. 1).

De Kunrader kalksteen bleek uit vier lagen afkomstig die van boven naar beneden genummerd waren met IV, III, II

en I. Met stenen uit laag IV werd tussen 122 en ca. 143 na Chr. de eerste fase van de thermen gebouwd (fig. 2). Met stenen uit laag III werden een porticus aan de frontzijde, drie „winkeltjes” en de oostelijke palestra aangebouwd in het laatste kwart van de tweede eeuw (fig. 3). Met stenen uit laag II werden ± 200 na Chr. vervolgens twee nieuwe stookplaatsen gebouwd (fig. 4). En met stenen uit laag I werden een nieuwe westelijke afvoer voor het frigidarium aangelegd en de oostelijke deur van de inmiddels opgeheven eerste stookplaats dichtgemetseld (fig. 5).

Voor de archeologie is het geologisch onderzoek van groot belang gebleken aangezien op deze wijze de conclusies uit het onderzoek naar de bouwkundige chronologie werden bevestigd. Ook bestaat nu de mogelijkheid om andere gebouwen die met kalksteen uit dezelfde berg werden gebouwd te dateren.

Voor de studie van de mergelwinning werpen deze uitkomsten een nieuw licht op de wijze waarop de Romeinen hierbij te werk zijn gegaan. Immers alle mergel was afkomstig van de Putberg en werd van boven naar beneden afgegraven. Hieruit volgt dat hier sprake is van gerichte mijnbouw. De Romeinen beschikten over mergelgroeven waar zij in dagbouw, over een langere periode, hun bouw materiaal van boven naar beneden afgroeven.

SUMMARY

A combined constructional-archaeological and geological study at the "Thermen" (Roman baths) complex in Heerlen has resulted in the following conclusion.

The Romans had the disposal of marlpits where over a longer period they dug up their building material in opencast mining from top to bottom.

With regard to the study of the extraction of marl this throws a new light on the way in which the Romans proceeded in extracting their building materials.

LITERATUUR

DIELS, J.A.Th., 1956. Rapport, uitgebracht aan de Commissie inzake wetenschappelijk onderzoek van de St. Pietersberg. Archief Provinciale Waterstaat Limburg.

EGGEN, H.J., 1987. Romeins Heerlen; een nieuwe overzichtskaart. Land van Herle 37: 78.

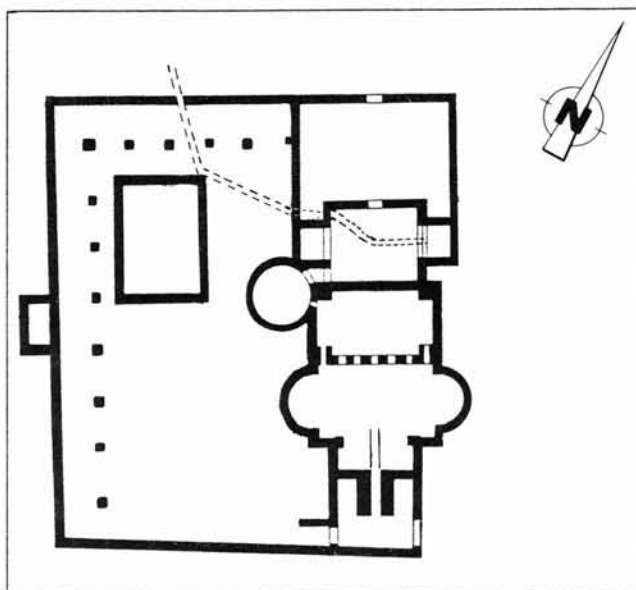
EGGEN, H.J., 1988. Voorlopig rapport uitgebracht aan Thermen Museum Heerlen, „Periodisering Romeins Heerlen deel 3: Thermen complex c.a.”

FELDER, P.J., 1985. Romeinse bouwstenen uit het Krijt in Limburg. Archeologie in Limburg 24: 71-73.

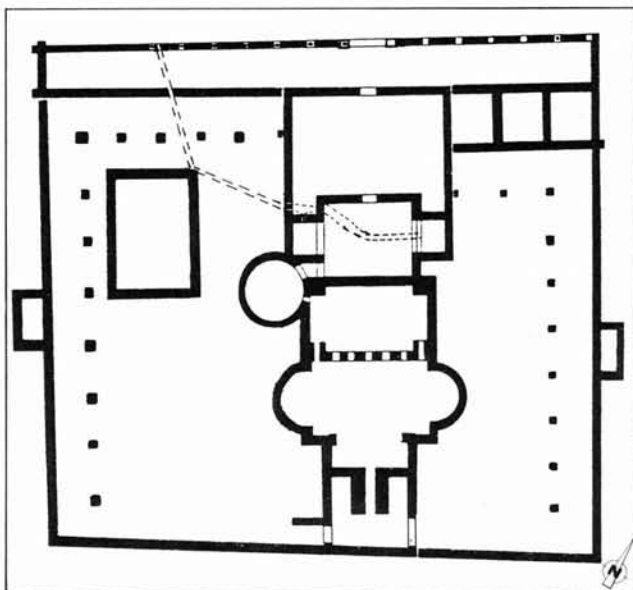
FELDER, P.J., 1988. Voorlopig rapport uitgebracht aan Thermen Museum Heerlen, "Geologisch onderzoek van de kalkstenen gebruikt bij de bouw van de Romeinse thermen te Heerlen."

GROOD, E. DE, 1983. De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg: vijftienveertig turbulente jaren. In: D.C. VAN SCHAIK *et al.*, De Sint Pietersberg: 405 - 434.

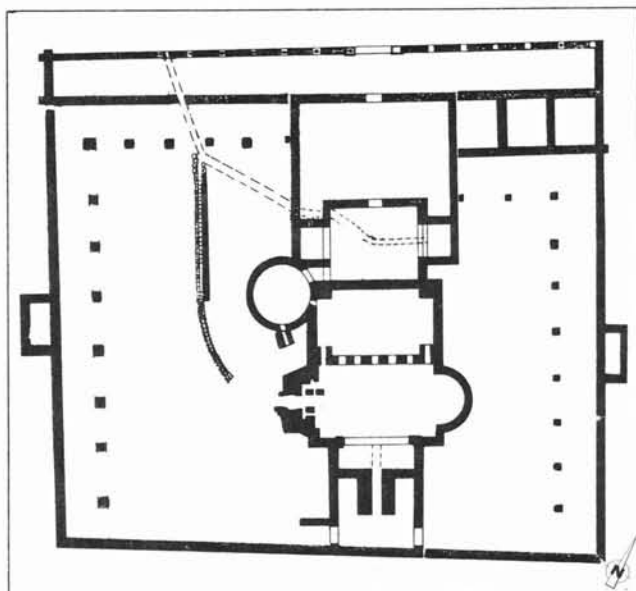
PANHUYSEN, T.A.S.M., 1984. Maastricht staat op zijn verleden. Vierkant Maastricht nr. 3.

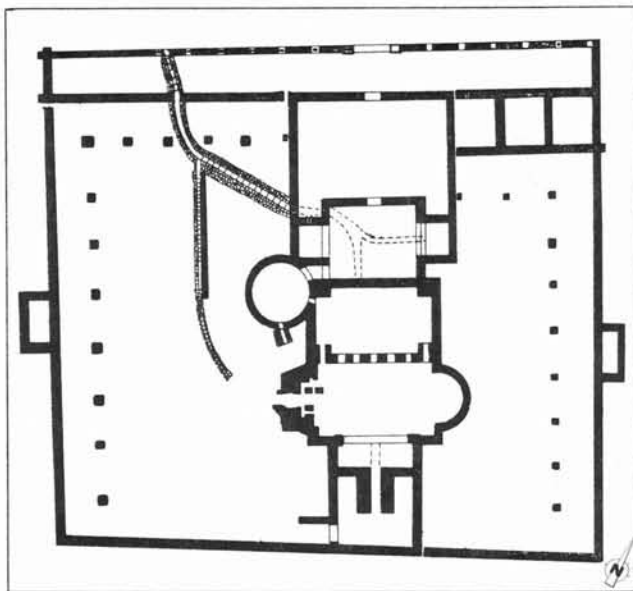
Figuur 2. De eerste bouwphase van de thermen.

Figuur 3. De aanbouw van een porticus aan de frontzijde, drie „winkeltjes” en de oostelijke palaestra.

Figuur 4. De bouw van twee nieuwe stookplaatsen.

Figuur 5. De bouw van een nieuwe westelijke afvoer van het frigidarium en de sluiting van de oostelijke deur van de eerste stookplaats.